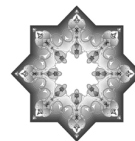

شناسایی راهبردهای ارتقای عملکرد رقابتی با تأکید بر نظریه ظرفیت‌های پویایی در صنایع نفت و گاز ایران

صفحات ۵۹ تا ۸۲

دریافت: ۹۹/۰۶/۰۳

پذیرش: ۹۹/۱۰/۰۲

سیدرضا رهنمای توحیدی^۱

هوشنگ تقی‌زاده^۲

سلیمان ایران‌زاده^۳

چکیده

مطابق با نظریه ظرفیت‌های پویایی، اتخاذ و پیگیری راهبردهای مناسب در قالب آبرفرایندهای منسجم و در هم تنیده شده، می‌تواند منجر به ایجاد و ارتقای قابلیت‌های کلیدی و متمایز کننده سازمان گردد. لذا، یکی از ضرورت‌های ارتقای عملکرد رقابتی، اتخاذ و پیگیری راهبردهای مناسب در راستای بهبود و ارتقای قابلیت‌های پویایی در سازمان می‌باشد. هدف از انجام مطالعه حاضر، ارائه مدل ارتقای عملکرد رقابتی در حوزه بازارهای بین‌الملل با تأکید بر نظریه ظرفیت‌های پویایی سازمان در صنایع نفت و گاز ایران بوده است. این پژوهش از گونه بنیادی و به لحاظ روش، ترکیبی (کیفی و کمی) است که در دو فاز صورت گرفته است. در فاز اول، مرور نظام‌مند و استخراج مدل مضامین به کمک ابزار علم‌سنجی و متن کاوی برای شناسایی جبهه‌های تحقیق در تحلیل مضمون انجام شد. در فاز دوم، مدل مضامین حاصل شده شامل ۲۷ مضمون و در ۷ رده، به صورت پرسش‌نامه تنظیم و پس از بررسی روایی و پایایی مابین متخصصین فعال در شرکت‌های تابعه فعال در زمینه صنعت نفت و گاز توزیع شده است. پس از گردآوری داده‌ها، مدل تحقیق از طریق رویکرد آماری تحلیل عاملی تأییدی با استفاده از نرم‌افزار SmartPLS مورد ارزیابی قرار گرفت. یافته‌های فاز دوم، نشانگر تایید یافته‌ها به عنوان عوامل مؤثر بر ارتقای عملکرد رقابتی با تأکید بر نظریه ظرفیت‌های پویایی سازمانی در صنایع نفت و گاز ایران بوده است.

واژگان کلیدی: راهبردهای ارتقای عملکرد رقابتی، ظرفیت‌های پویایی، متن کاوی، علم‌سنجی، صنعت نفت و گاز ایران.

طبقه بندی JEL: L1, L25, L95, L16.

srtohidi@yahoo.com
taghizadeh@iaut.ac.ir
Dr.iranzadeh@yahoo.com

۱- دانشجوی دکتری، گروه مدیریت، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران؛
۲- استاد گروه مدیریت، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران؛ (نویسنده مسئول)
۳- استاد گروه مدیریت، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران؛

۱- بیان مسأله

عملکرد رقابتی یک بنگاه اقتصادی تحت تأثیر ترکیبی از دارایی‌ها، فعالیت‌ها و فرآیندها شکل می‌گیرد. دارایی‌ها می‌تواند به صورت موهبتی خدادادی باشد؛ مانند منابع طبیعی، گاز، نفت، معادن و...؛ این گونه از دارایی‌ها به دخالت انسان در قالب فعالیت‌هایی همچون مدیریت و هدایت صحیح منابع، تخصیص زیرساخت‌ها و پیگیری فرآیندهایی مناسب نیاز دارد که تبدیل به ارزش و مزیتی رقابتی باثبات و پایدار در مقابل رقبای گردد (Wibowo & Adisty, 2017). توجه به قابلیت‌های پویایی سازمانی^۱ در مدیریت دارایی‌ها و فرآیندها در آن دسته از زنجیره‌های تأمین که به دنبال کسب مزیت‌های رقابتی در برخورد با پدیده عدم اطمینان هستند، یک ضرورت اساسی و جزو موارد مهم در توسعه صنعتی بازه زمانی بلندمدت به شمار می‌آید (Wan Ahmad & et al., 2016). شوئن فیلر و تیس^۲ (۲۰۱۴) ارتقای عملکرد رقابتی برای شرکت‌های بالادستی صنعت نفت و گاز در محیط‌های پرتلاطم و پرآشوب کنونی را یک ضرورت انکارناپذیر دانسته و مواردی همچون: توانایی‌های زنجیره در حوزه‌های نوین و نوظهور دانشی در تولید و توزیع، توانایی‌های مدیریتی اکوسیستم تجاری برای صنایع بالادستی نفت و گاز و توانایی در زمینه‌های مدیریت بهداشت، امنیت و ملاحظات زیست‌محیطی در شرکت‌های منطقه‌ای و چندملیتی از طریق اکوسیستم تجاری را به‌عنوان شاخه‌های اصلی پویایی در این صنعت نام برده‌اند. لذا، تقویت عملکرد و فراگردهای سازمانی با در نظر گرفتن عوامل مزبور در نظریه ظرفیت‌های پویایی می‌تواند به‌عنوان یکی از حیاتی‌ترین عوامل در راستای کسب مزیت رقابتی برای صنایع نفت و گاز محسوب شود. بنابراین، دستیابی به مدل عوامل ارتقای عملکرد رقابتی با تأکید بر نظریه ظرفیت‌های پویایی سازمانی فرآورده‌های نفت و گاز می‌تواند به‌عنوان پیش‌زمینه اطلاعاتی در راستای دستیابی و حصول به‌نوعی بهینگی در فرآیندهای مرتبط با تصمیم‌گیری در راستای ارتقای عملکرد رقابتی این صنعت به شمار آید. بر همین اساس، هدف از انجام مطالعه حاضر شناسایی عوامل ارتقای عملکرد رقابتی در حوزه بازارهای بین‌الملل در صنایع نفت و گاز ایران، با تأکید بر نظریه ظرفیت‌های پویایی سازمانی بوده است.

1 - Organizational Dynamic Capabilities

2 - Shuen, Feiler, & Teece

۲. ادبیات پژوهشی

۲-۱- ادبیات تجربی

بررسی پیشینه پژوهشی نشان داد که تا زمان انجام تحقیق حاضر، مطالعات مختلفی در حوزه عملکرد و ظرفیت‌های پویایی سازمان‌های مختلف انجام پذیرفته است. در ادامه مهم‌ترین و جدیدترین تحقیقات در این حوزه به صورت اجمالی مورد بررسی قرار گرفته است.

آلساوفی و همکاران^۱ (۲۰۲۰) به بررسی اثرات متقابل مابین پیاده‌سازی و اجرای سیستم‌های بهبود کیفیت از منظر ظرفیت‌های پویایی پرداخته است. از منظر محققین مزبور تقویت فرایندهای سازمانی از جمله سیستم‌های بهبود کیفیت برای افزایش قابلیت‌های پویا را می‌توان یکی از مهمترین عوامل برای کسب مزیت رقابتی برای سازمان و زنجیره تأمین مربوط به آن دانست.

آدفلو و همکاران^۲ (۲۰۲۰) به ارزیابی ظرفیت‌های پویایی و عملکرد در راستای بررسی عملکرد بازاریابی استراتژیک، فرهنگ نوآوری و مزیت رقابتی در صنعت نفت نیجریه پرداخته است. محققین مزبور اعتقاد دارند که نظریه قابلیت‌های پویایی برای درک این امر که سازمان‌ها چگونه باید صلاحیت‌ها و نقاط قوت داخلی و خارجی خود را ادغام، ایجاد و پیکربندی کنند، اهمیت دارد. چنین درکی از طریق چگونگی به کارگیری بهینه منابع و توانایی‌ها برای رودر رو شدن با سرعت تغییر و تحرک پویا در محیط‌های مبهم و یک فضای رقابتی پویا به دست می‌آید. یافته‌های این مطالعه توصیه می‌کند که مدیریت شرکت‌های نفتی باید در راستای ارتقای سطح عملکرد شرکت متعهد به جهت ایجاد فرهنگ نوآوری و دستیابی به مزیت رقابتی برگرفته از فلسفه توانایی‌های پویا باشند.

شیل و همکاران^۳ (۲۰۲۰) به بررسی تأثیر روندهای سوگیری راهبردی در جهت‌گیری زنجیره‌های تأمین تحت شرایط عدم اطمینان محیطی بر چابکی زنجیره تأمین پایین دستی زنجیره‌های تأمین نفت و گاز در هند پرداخته است. با توجه به نتایج، دستیابی به قابلیت‌های پویا برای بازارهای پایدار و با سرعت بالا در زنجیره‌های تأمین نفت یک نکته کلیدی و مهم محسوب می‌شود. آن‌ها راه حل‌هایی برای ارتقای قابلیت پویایی منابع در پایین‌دست

^۱ - Alsawafi et al.

^۲ - Adefulu et al.

^۳ - Sheel et al.

زنجیره‌های تأمین بخش نفت و گاز کشور هند مانند بهسازی زیرساخت‌های پایه فن آوری و تلاش راهبردی در کسب دانش کنترل ریسک پیشنهاد کرده‌اند.

هلفات و همکاران (۲۰۰۷) قابلیت‌های پویا را ظرفیت یک سازمان برای ایجاد، بسط و یا اصلاح منابع خود به صورت منظم می‌داند. رویکرد قابلیت‌های پویا سه مؤلفه اصلی را به‌عنوان منابع قابلیت‌های پویا معرفی می‌کند. این سه مؤلفه عبارت‌اند از: یکپارچگی، یادگیری و پیکره‌بندی مجدد. اگر منابع سازمانی کمیاب بوده، قابل تقلید و کپی کردن نباشد و به راحتی قابلیت خرید نداشته باشد، گرچه علیرغم موارد مزبور برای سازمان ارزش افزوده ایجاد کنند، می‌تواند منجر به ایجاد نوعی مزیت رقابتی پایداری در سازمان شود.

۲-۲- ادبیات نظری

مفهوم ظرفیت‌ها یا قابلیت‌های پویایی، اشاره به ظرفیت‌های سازمان برای تجدید یا به‌روزرسانی خود برای رسیدن به اشکال جدید مزیت رقابتی دارد (Chowdhury & Quaddus, 2017). تیس^۲ (۲۰۰۹) در راستای بررسی عملکرد رقابتی رابطه مابین مفاهیم قابلیت پویا و مدیریت استراتژیک، موضوع ارتقای ظرفیت‌های پویایی را با ابعادی وسیع و با نگاهی ژرف و از طریق توسعه رویکرد منبع‌محور مورد بررسی و تحلیل قرار داده است. با توجه به نظرات تیس چنانچه از بعد تحلیلی به موضوع قابلیت‌های پویا نگریسته شود، می‌توان آن را به اجزاء زیر طبقه‌بندی نمود (Teece, 2009):

الف) شناسایی فرصت‌ها و تهدیدهای محیطی: در این رویکرد، عملکرد ناشی از قابلیت‌های پویا را می‌توان شامل آن دسته از سازوکارها و قابلیت‌هایی دانست که سبب می‌شود سازمان به صورت آگاهانه و مستمر بتواند فرصت‌ها و تهدیدهای محیطی را شناسایی کند.

ب) تصاحب فرصت‌های موجود در محیط: در این رویکرد، قابلیت‌های پویا را می‌توان شامل آن دسته از سازوکارها، فرایندها و قابلیت‌هایی دانست که سازمان را در استفاده و به‌کارگیری آگاهانه از فرصت‌های محیطی در جهت حفظ و ایجاد مزیت رقابتی توانمند می‌سازد.

ج) مدیریت تهدیدها و حفظ جایگاه رقابتی از طریق تغییر ترکیب‌ها و آرایش مجدد دارایی‌های مشهود و نامشهود سازمان: منظور از مدیریت تهدیدها، آن دسته از سازوکارها، فرایندها

1 - Helfat et al

2 - Teece

و قابلیت‌هایی است که سبب می‌شود سازمان به‌صورت آگاهانه و مستمر تهدیدهای پیش روی مزیت‌هایش را تحت کنترل خود قرار دهد و آرایش مجدد به توانایی ترکیب دارایی‌ها جهت افزایش توان مقاومت و سرعت پاسخگویی سازمان به تهدیدات و حرکات محیط دارد.

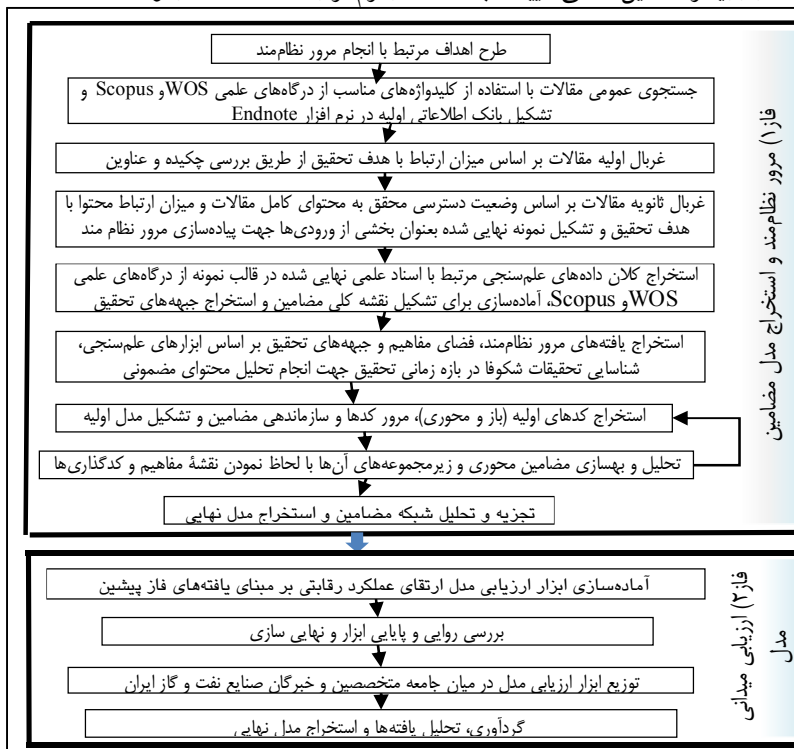
مطابق با تئوری تیس و همکاران^۱ (۱۹۹۷ و ۲۰۰۷ و ۲۰۰۹)، عملکرد رقابتی ناشی از قابلیت‌ها و ظرفیت‌های پویایی در سازمان می‌تواند در سایه کسب مزیت از منظر قابلیت اکتساب منابع راهبردی و قابلیت‌ها در سطوح مختلف سازمانی و زنجیره تأمین حاصل شود. منابع بیانگر دارایی‌های کنترل‌شده توسط سازمان است که به‌عنوان ورودی فرآیندهای سازمانی، به‌طور گسترده مورد بحث در رویکرد منبع محور است (دیلمی عضدی و همکاران، ۱۳۹۹). در این راستا، آن دسته از قابلیت‌هایی که متمرکز بر توانایی شرکت در ترکیب، توسعه و استفاده از منابع به‌منظور ایجاد مزیت رقابتی هستند را می‌توان به کمک رویکرد عملکردمحور مورد بررسی قرار داد (Adefulu & et al., 2020). علیرغم این امر، ارتقای عملکرد سازمان با تأکید قرار دادن نظریه ظرفیت‌های پویایی، نیازمند تشخیص ظرفیت‌های مختص به محیط و ساختار کسب و کار بوده و بایستی براساس چهارچوب و وضعیت خاص آن کسب و کار تعریف شود. همچنین، ظرفیت‌های جذب سازمانی نیز در روندهای انتقال فناوری به شرکت به‌عنوان عاملی برای ارتقای ظرفیت‌های پویایی و انگیزاننده برای ورود به اتحاد راهبردی فناورانه بین‌المللی با شرکت‌های دیگر نیز به‌عنوان یک ظرفیت پویا در راستای کسب عملکرد رقابتی محیطی در راستای ارتقای سازمانی لحاظ می‌شود (خسروی لقب و همکاران، ۱۳۹۶). انجام بررسی اولیه در خصوص مطالعات مرتبط با بررسی ظرفیت‌های پویایی و مقوله رقابت‌پذیری یا عملکرد رقابتی نشان می‌دهد که طیف وسیعی از مطالعات در این حوزه صورت گرفته است که نیازمند بررسی سیستماتیک در یافته‌های حاصل شده از مقالات مرتبط در این حوزه و استخراج مدل تحقیق بر مبنای آن می‌باشد. از آنجایی که دستیابی به مدل عوامل ارتقای عملکرد رقابتی با تأکید بر نظریه ظرفیت‌های پویایی سازمانی می‌تواند در راستای دستیابی و حصول بهینگی در فرآیندهای مرتبط با تصمیم‌گیری در راستای ارتقای عملکرد رقابتی در صنایع مختلف به شمار آید، مطالعه حاضر با هدف شناسایی عوامل ارتقای عملکرد رقابتی در حوزه بازارهای بین‌الملل با تأکید بر نظریه ظرفیت‌های پویایی سازمانی و

تشکیل مدل بر مبنای مرور نظام‌مند تحقیقات مرتبط در این حوزه انجام شده است.

۳- روش پژوهش

این پژوهش از حیث هدف، بنیادی و به لحاظ روش، ترکیبی (کیفی و کمی) محسوب می‌شود. این تحقیق بر اساس روند انجام در دو فاز قابل تفکیک است: فاز ۱) مرور نظام‌مند و استخراج مدل مضامین و فاز ۲) ارزیابی میدانی مدل. در شکل (۱) ترتیب گام‌های انجام و مراحل تحقیق آورده شده است.

تحلیل‌های مرتبط با فاز ۱ شامل رویکردهای مرور نظام‌مند، علم‌سنجی و تشکیل فضای هم‌ارجاعی، خوشه‌بندی طیفی مقوله‌ها و تحلیل محتوای مضمونی بوده است. در فاز ۲، مدل مضمونی با استفاده از رویکرد تحلیل عاملی تأییدی با استفاده از نرم‌افزار SmartPLS آزمون شده است.

شکل ۱. روند انجام تحقیق

مطابق با شکل ۱، در فاز ۱ رویکرد مرور نظام‌مند با تحلیل محتوای مضمونی انجام شده است؛ در این راستا، پس از انتخاب اسناد علمی، جهت ارتقای کیفیت مدل مضمونی استخراج‌شده و کاهش انحرافات ناشی از سوگیری ذهنی محقق در تشکیل مدل، از ابزارهای برخط علم‌سنجی استفاده شده است. در این راستا، پس از تشکیل چهارچوب مقالات منتخب، مفاهیم و مقالات دارای اهمیت بالاتر از منظر نرخ ارجاعات متقابل و تأثیرگذاری علمی، در قالب جبهه‌های تحقیق^۱ شناسایی شده است. یک جبهه تحقیق، به‌عنوان یک گروه‌بندی نوظهور، موقت و ناپایدار^۲ از مفاهیم و موضوعات اصلی حول و حوش یک مقوله خاص است که در آستانه تبدیل دامنه علمی کامل‌تر، پایدارتر و باثبات‌تر می‌باشد (Chen, 2005). در انجام مرور نظام‌مند، بایستی هدف، استراتژی جستجو، معیار انتخاب واژه‌های جستجو شده، زبان‌های مقالات جستجو شده، محدوده زمانی جستجو، نحوه انتخاب مقالات برای ورود به آنالیز، استراتژی حذف مقالات، نحوه تحلیل و استخراج داده‌ها از مقالات ذکر گردد (Ananiadou & et al., 2009) در این مطالعه، هدف از انجام مرور نظام‌مند، شناسایی مقالات تأثیرگذار، فضای مفاهیم اصلی و جبهه‌های تحقیق جهت ورود به روند استخراج مضامین در انجام تحلیل محتوای مضمونی بوده است. معیار ورود به روند استخراج مضامین برای مقالات علمی، انگلیسی بودن متن مقالات و قابل دسترس بودن آن‌ها از طریق یکی از درگاه‌های علمی WOS و Scopus در نظر گرفته شده است. لذا، در این تحقیق از سایر امکانات و موتورهای جستجوی اینترنتی (به‌طور مثال جستجو از میان مقالات فارسی زبان، Google Scholar و ...)، به دلیل عدم ارائه اطلاعات موردنیاز تحقیق مرتبط با شاخص‌های علم‌سنجی برای هر سند علمی توسط آن‌ها، استفاده نشده است. دو درگاه علمی WOS و Scopus، به‌عنوان بزرگ‌ترین بانک‌های اطلاعات علمی در دنیا محسوب می‌شوند که اکثر قریب به اتفاق ژورنال‌های علمی معتبر در زمینه‌های مختلف علمی از طریق آن‌ها به صورت برخط انتشار می‌یابند. این دو درگاه علمی از شاخص‌ها و معیارهای مشخصی برای ارزیابی مقالات علمی، محققین و مجلات علمی استفاده می‌کنند که این امر منجر می‌شود نرم‌افزارهای علم‌سنجی از طریق آن‌ها فضای علمی موردنیاز را در خصوص یک موضوع علمی بخصوص، از منظرهای گوناگون مانند نرخ ارجاعات متقابل و شاخص شکوفایی علمی مقالات را ارائه نمایند. محدوده زمانی جستجوی

1 - Research Fronts

2 - Transient

مقالات علمی چاپ‌شده، بازه زمانی ۲۰۰۸ تا ۲۰۲۰ بوده است. زمان انجام جستجوی مقالات نیز، بهمن‌ماه ۱۳۹۸ بوده است. استراتژی جستجوی مقالات رویکردی سه مرحله‌ای داشته است. حذف مقالات بر مبنای ارتباط باهدف تحقیق و دسترسی به متن کامل و محتوای مقالات تعیین شده است.

در تحقیق حاضر، پس از نهایی کردن مجموعه مقالات منتخب درزمینه تحت مطالعه، تحلیل و استخراج اطلاعات موردنیاز از مقالات در دو مرحله صورت گرفته است. ابتدا اطلاعات مرجع‌شناسی، عنوان، چکیده و کلیدواژه‌های مرتبط با مقالات مزبور وارد علم‌سنجی Vosviewer شده و با رویکرد متن‌کاوی مورد تحلیل واقع شده است. همچنین، با استفاده از ابزار علم‌سنجی مزبور، تحقیقات پر استناد در چهارچوب مقالات منتخب شناسایی و روند انتخاب و دسته‌بندی مقالات در چهارچوب مرتبط با تحقیق و استخراج مفاهیم کلیدی در راستای انجام دقیق‌تر گام‌های روش تحلیل محتوای مضمونی تسهیل شده است. به‌علاوه، شناسایی فضای مفاهیم، جبهه‌های تحقیق و مقالات مهم و شکوفا در محدوده زمانی و در داخل چهارچوب مقالات استخراج‌شده، از ابزار علم‌سنجی و تصویرسازی شبکه اسناد و مفاهیم می‌تواند به‌وسیله Vosviewer انجام شود. این ابزار علم‌سنجی و فضا‌سازی مفاهیم علمی، برای تشخیص اهمیت اسناد علمی و مفاهیم کلیدی از ابزارهای تحلیل کلان داده مانند متن‌کاوی و خوشه‌بندی طیفی^۱ استفاده می‌کند (Rekik & et al. 2018). از این ابزار می‌توان برای استخراج و تحلیل وقوع هم‌زمان مفاهیم در مقالات، هم‌ارجاعی، تعیین اهمیت اسناد علمی در حوزه مطالعاتی، جبهه‌های تحقیق و تحلیل‌های مشابه دیگر در حوزه علم‌سنجی استفاده نمود.

نهایتاً، برای استخراج مدل از روش تحلیل مضمون^۲ استفاده شده است که گزارشی از عناوین و محتوای معنایی مضامین در قالب یک مدل بعنوان خروجی فاز یک بوده است. در فاز دوم، مدل تحقیق با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی مورد ارزیابی میدانی قرار گرفته است. جامعه آماری در ارزیابی میدانی، شامل تمامی مدیران میانی و ارشد دارای حداقل ۵ سال سابقه کار مدیریتی درزمینه مدیریت پروژه‌های نفت و گاز مرتبط با پایین‌رده (استخراج، تولید و توزیع) و بالارده زنجیره تأمین (توزیع) بوده است. همچنین، کلیه متخصصین ارشد در

1 - Spectral Clustering

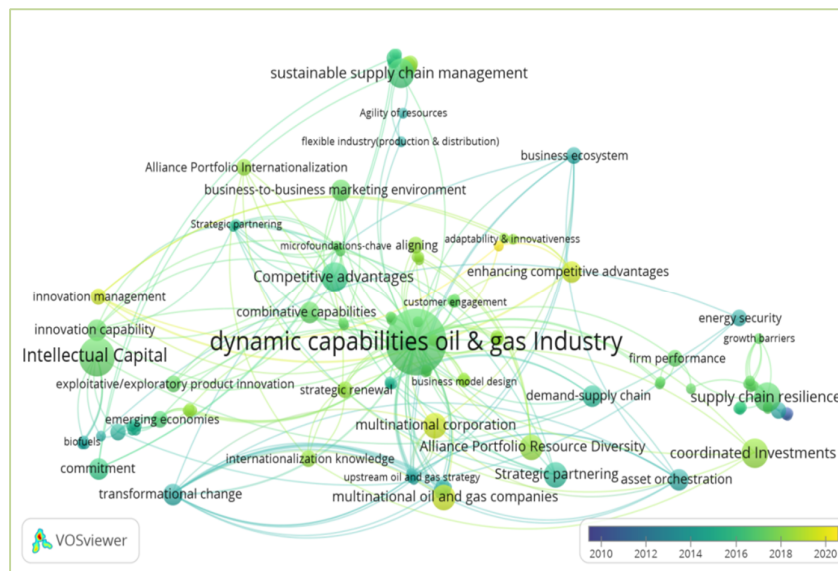
2 - Content Analysis

رده‌های شغلی صف و ستاد در شرکت ملی نفت ایران و شرکت ملی گاز ایران و سازمان‌های تابعه که حداقل ۱۰ سال سابقه کار داشتند نیز، جزو جامعه تحقیق به شمار آمده‌اند. به دلیل وجود طیف وسیعی از افراد خیره دارای شرایط یاد شده در قالب جامعه آماری، تعداد دقیق آن برای محقق معلوم نبوده است. با لحاظ نمودن اهداف و رویکردهای کمی به کارگیری شده در گام‌های مختلف انجام تحقیق و به دلیل معلوم نبودن حجم جامعه آماری برای محقق، در این مرحله از تحقیق، حجم نمونه‌گیری از طریق رابطه کوکران برای جوامع با تعداد نامعلوم با در نظر گرفتن میزان انحراف معیار $0/667$ در سطح اطمینان $0/95$ با $Z_{0/05} = 1/96$ و خطای $e = 0/05$ ، به تعداد ۳۸۱ نفر در نظر گرفته شده است. قبل از توزیع پرسش‌نامه‌ها و گردآوری نهایی داده‌ها، روایی آن با بهره‌گیری از روش روایی محتوایی و پایایی آن با استفاده از روش بازآزمایی مورد بررسی قرار گرفته و تأیید شده است. داده‌ها از دو طریق توزیع و گردآوری دستی پرسش‌نامه‌ها و توزیع اینترنتی پرسش‌نامه میان اعضای نمونه آماری گردآوری شده است. پس از گردآوری داده‌ها، با استفاده از نرم‌افزار SmartPLS مدل تحقیق از منظر آماری آزمون شده است.

۴. تحلیل تجربی

اولین دسته یافته‌های مرتبط با فاز اول تحقیق، مرتبط با روند جستجوی مقالات برای انجام تحلیل نظام‌مند بوده است. هدف از انجام تحلیل نظام‌مند، ارائه مدل عوامل ارتقای عملکرد رقابتی با تأکید بر نظریه ظرفیت‌های پویایی سازمانی در صنایع نفت و گاز ایران به‌ویژه در حوزه بازارهای بین‌الملل بوده است. در مرحله اول، جستجوی عمومی مقالات با استفاده از مجموعه کلیدواژه‌های معادل با: "ظرفیت‌های پویایی"، "صنایع نفت و گاز"، "رقابت‌پذیری"، "عملکرد رقابتی" به زبان انگلیسی صورت گرفته است. در مرحله اول، جمعاً به تعداد ۲۴۷ عنوان سند علمی از دو پایگاه علمی مزبور استخراج شد. همچنین، جهت تسهیل در سازمان‌دهی مطالب مرتبط با اسناد علمی، عناوین و چکیده تمامی مقالات استخراج شده در مرحله اول، در نرم‌افزار Endnote ثبت گردید. در مرحله دوم، مقالات بر اساس میزان ارتباط باهدف تحقیق از طریق بررسی چکیده، عناوین و کلیدواژه‌ها غربال اولیه شده است. پس از غربال مقالات نامرتب و موارد تکراری، ۷۰ سند برای مرحله بعدی آماده شد و اطلاعات

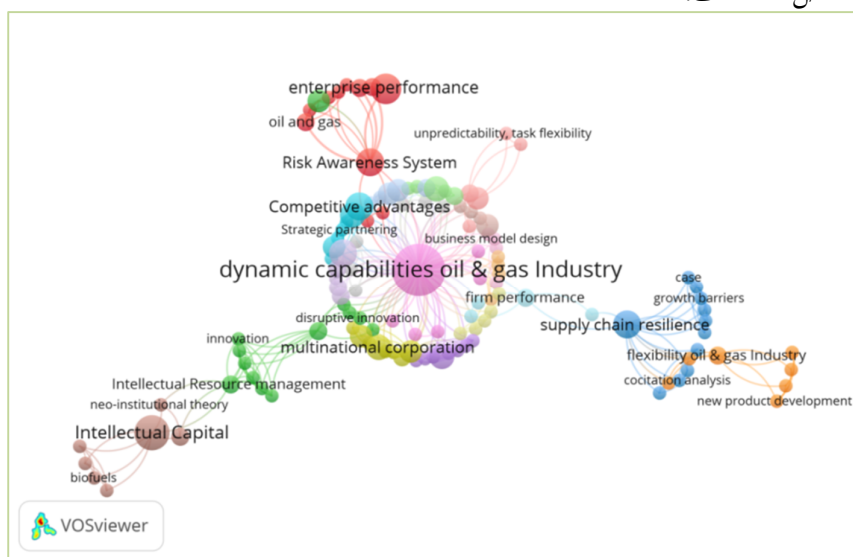
مربوط به باقی اسناد از Endnote حذف گردید. مطابق با رویکرد سه مرحله‌ای استراتژی جستجو یعنی مرور نظام‌مند، معیار حذف مقالات در مرحله سوم، دسترسی به متن کامل مقاله بوده است. بر همین اساس، ۵ سند که متن کامل آن‌ها در زمان گردآوری و جستجوی اسناد در دسترس محققین نبود، از روند انجام تحلیل محتوای مضمونی حذف شد. در نهایت، ۶۵ مقاله علمی جهت استخراج مدل مضامین، آماده‌سازی شده است. در گام بعدی و پس از نهایی سازی مقالات مزبور، از ابزار علم‌سنجی Vosviewer استفاده شد و با ترکیبی از شاخص‌های علم‌سنجی و الگوریتم‌های متن‌کاوی، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در شکل ۱، فضای شبکه ارتباطات مابین مفاهیم، بر مبنای شاخص نرخ وقوع هم‌زمان^۱ در محتوای چکیده، کلیدواژه‌ها و محتوای عنوان، برای ۶۵ مقاله منتخب آورده شده است.

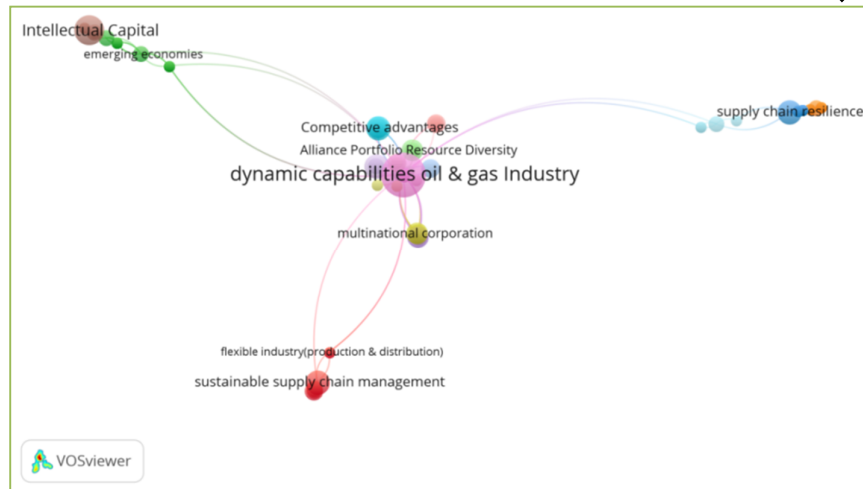
شکل ۲. فضای شبکه ارتباطی بر مبنای شاخص نرخ وقوع هم‌زمان مفاهیم در مقالات منتخب

یافته‌های حاصل از به‌کارگیری فنون متن‌کاوی با Vosviewer نشان می‌دهد که فضای شبکه ارتباطی استخراج‌شده از منظر شاخص نرخ وقوع هم‌زمان، برای مفاهیم اصلی در مقالات منتخب در قالب شکل ۲، شامل ۱۲۵ مفهوم با شاخص نرخ ۰/۵ و بالاتر و ۲۳۷ مفهوم اولیه،

مقدار پایین‌تر از ۰/۵ را داشته‌اند. همچنین، در مجموع ۳۶۳ مفهوم با استفاده از متن‌کاوی استخراج و مورد بررسی قرار گرفته است. در شکل ۲، مفاهیم دارای نرخ‌های بالای وقوع هم‌زمان مفاهیم، در چهارچوب مقالات مختلف با حجم‌های کروی بزرگ و نرخ‌های پایین با حجم‌های کوچک در شکل مزبور نمایش داده شده است. خروجی Vosviewer در شکل ۳، رده‌بندی مفاهیم اصلی و فرعی تحقیق در مقالات منتخب را به تعداد ۲۰ خوشه اصلی و فرعی نشان داده است. رویکرد خوشه‌بندی استفاده شده توسط این نرم‌افزار، روش خوشه‌بندی طیفی است که برخلاف روش‌های متداول خوشه‌بندی، نیازی به تنظیم اولیه تعداد خوشه‌ها نداشته و بر اساس شاخصه‌های علم‌سنجی مرتبط با مقالات، از کلان‌داده‌های Wos و Scopus به صورت برخط اخذ می‌شود. در شکل ۴، جنبه‌های اصلی مفهومی مرتبط با ارتقای عملکرد رقابتی، با تأکید بر نظریه ظرفیت‌های پویایی سازمانی، در صنایع نفت و گاز خوشه‌بندی و مشخص شده است.

شکل ۳. خوشه‌بندی مفاهیم اصلی و فرعی در مقالات منتخب

شکل ۴. نمایی از مفاهیم مرتبط با جبهه‌های اصلی تحقیق و محورهای موضوعی در چهارچوب مقالات منتخب

یافته‌های مرتبط با بخش علم‌سنجی در قالب شکل ۴، نشان می‌دهد که یک جبهه اصلی و سه جبهه فرعی از اسناد منتخب، قابلیت استخراج و تفکیک از هم را داشته است. مفاهیم، گرایشات فکری و نظری حاکم بر جبهه اصلی تحقیق، عمدتاً در حول و حوش ارتقای عملکرد رقابتی و کسب رقابت‌پذیری پایدار از طریق ارتقای ظرفیت‌های پویایی در حوزه صنایع نفت و گاز بوده است؛ در این جبهه تحقیق، بر راهبرد ارتقای تنوع در منابع و همکاری با شرکت‌های چند ملیتی در حوزه صنایع نفت و گاز و ارتقای جریان‌های دانشی و انتقال تکنولوژی مابین شرکت‌ها در راستای ارتقای عملکرد رقابتی تأکید فراوان شده است. از جمله تحقیقات اصلی در این زمینه، می‌توان مطالعه آکینیل^۱ (۲۰۱۰) و شوئن و همکاران^۲ (۲۰۱۴) را نام برد.

گرایشات فکری و نظری حاکم بر یکی از جبهه فرعی شناسایی شده در چهارچوب مقالات منتخب، عمدتاً بر تقویت سرمایه‌های سازمانی در راستای زمینه‌سازی برای ظهور نوآوری و خلاقیت در حوزه تولید و توزیع استوار است. مقالات رده‌بندی شده در این جبهه، اندیشه‌ای غالب عمدتاً بر مبنای ارتقای محصولات و جلب رضایت مشتریان و سهامداران شرکتی از طریق پیشرو بودن شرکت نسبت به رقبا را داشته‌اند. از جمله تحقیقات اصلی در این

1 - Akinyele

2 - Shuen et al.,

جبهه، مطالعه هاتاکناکا و همکاران^۱ (۲۰۱۱) را می‌توان نام برد. جبهه فرعی دیگر بر بحران‌ها و مخاطرات مربوط به حوزه نفت و گاز و شرکت‌ها و سازمان‌های درگیر با آن پرداخته و مسئله را از جنبه رویکردهای مختلف تقویت سطح تاب‌آوری صنعتی در حوزه‌های مربوط به زنجیره تأمین، استخراج و تولید فرآورده‌های نفت و گاز نگریسته است. همچنین، در این جبهه، برخلاف جبهه اصلی تحقیق، از ایده گسترش شرکای تجاری، استقبال چندانی نشده است. اورچیولی و همکاران^۲ (۲۰۱۴) و یوسف و همکاران^۳ (۲۰۱۴) را می‌توان نام برد. تقویت سامانه‌های تسهیم دانشی در راستای کنترل ریسک‌ها و شناسایی به‌موقع آن‌ها، از جمله راهبردهای اصلی در این جبهه تحقیق بوده است. جبهه فرعی آخر مربوط به کاربردهای پارادایم پایداری زنجیره تأمین در حوزه نفت و گاز بوده است. همچنین، در این حوزه تحقیقاتی به مقوله انعطاف‌پذیری در تولید، توزیع و به‌کارگیری روش‌های پایدار در استخراج و توزیع محصولات نفت و گاز تأکید شده است. همچنین پارادایم‌های پایداری و انعطاف‌پذیری از جنبه ارزش‌آفرینی در این صنعت مورد تأکید قرار گرفته و آینده را در جلب نظر مشتریان از منظر دستیابی به سامانه‌های پایداری در مدیریت روابط با تأمین‌کنندگان و توزیع‌کنندگان دیده است. از جمله تحقیقات مرتبط با این جبهه تحقیق، وان احمد و همکاران^۴ (۲۰۱۶)، لی، پاتی و روه^۵ (۲۰۱۱) و راثوت و همکاران^۶ (۲۰۱۷) بوده است.

در بخش آخر از فاز اول تحقیق به تحلیل و ارزیابی کیفی بر مبنای یافته‌های گام‌های قبلی پرداخته شده است. لذا، موارد شناسایی شده به‌عنوان عوامل ارتقای عملکرد رقابتی با تأکید بر نظریه ظرفیت‌های پویایی سازمانی در حوزه صنایع نفت و گاز در قالب فرآیندی شامل سه مرحله اصلی مطابق با روش تحلیل مضامین از مطالعات منتخب استخراج شده است. مرحله شناخت مضمون یکی از مهم‌ترین و حساس‌ترین کارها در تحقیقات کیفی و به‌عبارتی قلب تحلیل است. شعور متعارف، ارزش‌های محقق، جهت‌گیری‌ها و سؤالات مرتبط با تحقیق و تجربیات محقق درباره موضوع، در نحوه شناخت مضامین از اسناد تأثیر می‌گذارد. همان‌گونه که قبلاً نیز اشاره شد، در تحقیق حاضر، از ابزار علم‌سنجی برای تعیین جبهه‌های تحقیق و

1 - Hatakenaka et al.,

2 - Urciuoli et al.,

3 - Yusuf et al.,

4 - Wan Ahmad et al.,

5 - Lee, Pati & Roh

6 - Raut et al.,

مطالعات مربوط به آن‌ها برای شکل‌دهی به ذهنیت محقق در خصوص ابعاد نظری تحقیق و کاهش اثر منفی و احتمالی ناشی از سوگیری و قضاوت محقق بر مبنای دانسته‌های پیشین در گردآوری و تحلیل یافته‌های کیفی تحلیل مضمون استفاده شده است. محقق با استفاده از اطلاعات مربوط به بخش علم‌سنجی در خصوص اسناد تحقیق، به بررسی اسناد منتخب در راستای تشکیل مدل با رویکرد تحلیل مضمون پرداخته است. در جدول ۱، مضامین استخراج‌شده از تحلیل مضمون، در خصوص عوامل مؤثر بر ارتقای عملکرد با تأکید بر ظرفیت‌های پویایی بیان شده است.

جدول ۱. مضامین مستخرج در خصوص عوامل مؤثر بر ارتقای عملکرد با تأکید بر ظرفیت‌های پویایی

تمها	مضامین	تشریح	منابع مرتبط
هدایت راهبردی منبع در ایجاد و توسعه نوآوری	تقویت فرآیندهای توسعه محصول	انجام سرمایه‌گذاری‌های مناسب و اثربخش در امر تحقیق و توسعه در زمینه توسعه و ارتقای کیفیت محصولات در چهارچوب ظرفیت‌های صنعتی	Shuen et al., 2014; Makkonen et al., 2014; Wibowo & Adisty, 2017;
	هدایت روند تحقیق و توسعه ارزش محور	تداوم در انجام سرمایه‌گذاری‌های مناسب در زمینه‌های تحقیق و توسعه برای ارتقای ارزش شرکتی، جلب رضایت شرکا و مشتریان	Shuen et al., 2014; Su & Liu, 2012; Hong et al., 2018; Garcia et al., 2014;
	توسعه نوآوری در خدمات	ایجاد و توسعه راهبردهای توسعه نوآوری در خدمات بر مبنای ارتقای سطح عملکرد پایین رده (توزیع) زنجیره نفت و گاز	Kumar & Markeset, 2008; Hatakenaka et al., 2011;
ارتقای اثربخشی فرآیندهای مدیریت دانشی	کشف و ضبط بهترین تجربیات ^۱	مستندسازی، ضبط، دسته‌بندی و یکپارچه‌سازی روش‌های تاریخی و تجربی در رابطه با نحوه برخورد و حل مسائل تخصصی در قالب یک سیستم منسجم مدیریت دانشی	Makkonen et al., 2014; Shuen et al., 2014; Su & Liu, (2012);
	کسب دانش کنترل ریسک	برقراری ارتباطات مکرر با رقیب، شرکا، مشتریان، تأمین‌کننده‌ها و غیره برای جمع‌آوری به‌موقع و دقیق اطلاعات مرتبط با مخاطرات و ریسک‌های بالقوه	Cui, Y. & Jiao, 2012; Teece, 2007; Chowdhury & Quaddus, 2017
	بهسازی زیرساخت‌های پایه فن‌آوری	ایجاد، تقویت و به‌کارگیری زیرساخت‌های ارتباطی و فن‌آورانه مناسب و اثربخش در فرآیندهای خدماتی و تولیدی	Su & Liu, 2012; Teece, 2007; Chowdhury & Quaddus, 2017; Masteika & Čepinskis, 2015
ثبات در سبک سازمان‌دهی و ارتقای سازگاری ظرفیت‌های عملکردی	به‌کارگیری مشاوره‌های اطلاعاتی برون‌سازمانی	اخذ و استفاده از اطلاعات صنعتی گردآوری‌شده توسط سازمان‌های تخصصی خارج از محدوده شرکتی برای اخذ تصمیم‌های مدیریتی	Lin & Wu, 2013; Makkonen et al., 2014; Shuen et al., 2014; Su & Liu, 2012;
	هدف‌گذاری رقابت محور	همسوسازی روند ارتقای دائمی سطح تطابق چشم‌انداز و مأموریت سازمانی در راستای ارتقای رقابت‌پذیری در محیط تجاری	Chowdhury & Quaddus, 2017; Hong et al., 2018; Shuen et al., 2014; Makkonen et al., 2014; Lin & Wu, 2013; Cui & Jiao, 2012;
	قانونمندی در تخصیص منابع سازمانی	وجود رویه‌های روشن و مشخص در تخصیص مجدد منابع سازمانی بخصوص منابع انسانی در صورت نیاز به بیکره‌بندی مجدد فعالیت‌ها	Wan Ahmad et al., 2016; Yusuf et al., 2014;
انتخاب بهترین روش‌های انجام کار	انتخاب بهترین روش‌های انجام کار	انتخاب و به‌کارگیری بهترین شیوه‌ها و راه‌کارهای تکمیل فرآیند در راستای دستیابی به اهداف تولید و خدمات در طی زنجیره	Chowdhury & Quaddus, 2017; Hong et al., 2018; Shuen et al., 2014; Makkonen et al., 2014; Lin & Wu, 2013; Cui, Y. & Jiao, 2012;
			Hong et al., 2018; Masteika & Čepinskis, 2015; Su & Liu, 2012; Teece, 2007;

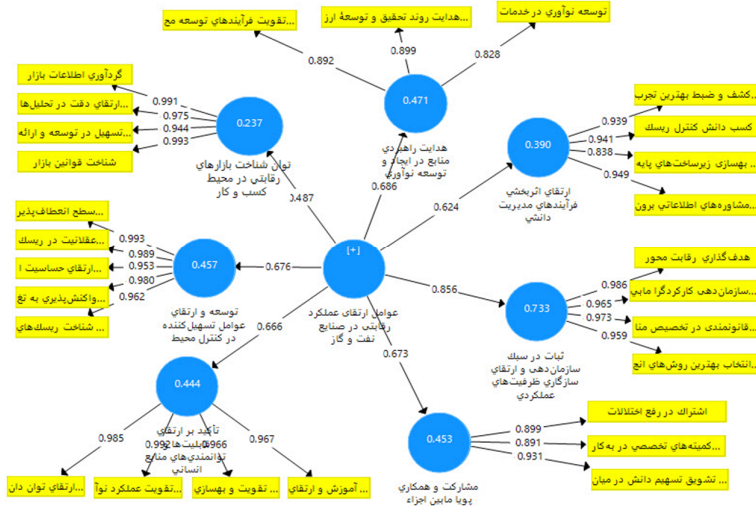
1 - Recording Best Practices

2 - Task Reconfiguration

منابع مرتبط	تشریح	مضامین	تتها
Chowdhury & Quaddus, 2017; Scholten et al., 2019; George et al., 2016;	توانایی جبران به موقع اشتباهات و خطاهای احتمالی از سوی یکی از اجزای زنجیره از طرف باقی اعضا	تشریک‌مسابی در رفع اختلالات	مشارکت و همکاری پویا مابین اجزاء
George et al., 2016; Yusuf et al., 2013; Garcia et al., 2014; Taghizadeh & Hafezi, 2012	وجود سازوکارهای بین‌شرکتی مانند تشکیل دورهای کمیته‌های تخصصی در راستای نحوه به‌کارگیری منابع، ارتقای همکاری‌های مابین اجزای زنجیره تأمین، تولید و توزیع نفت و گاز	کمیته‌های تخصصی در به کارگیری منابع	
Su & Liu, 2012; Lin & Wu, 2013; Makkonen et al., 2014; Teece, 2007;	وجود نظام‌های تشویقی برای تبادل اندوخته‌های دانشی، تسهیم تجربیات تخصصی در طول زنجیره‌های تولید و عرضه	تشویق تسهیم دانش در میان اجزاء	
Lin & Wu, 2013; Makkonen et al., 2014; Masteika & Cepinski, 2015	برقراری مداوم دوره‌های آموزشی در ارتقای سطح توانمندی استفاده مناسب از منابع سازمانی برای مدیران و کارکنان	آموزش و ارتقای توانمندی کارکنان و مدیریت	تأکید بر ارتقای قابلیت‌ها و توانمندی‌های منابع انسانی
Lin & Wu, 2013; Makkonen et al., 2014; Su & Liu, 2012;	اختصاص منابع مالی و سرمایه‌های فکری متناسب برای رشد توانمندی‌های کارکنان در داخل زنجیره	تقویت و بهسازی سرمایه‌های فکری	
Makkonen et al., 2014; Shuen et al., 2014; Chowdhury & Quaddus, 2017; Taghizadeh & Hafezi, 2012	تقویت سرمایه‌های انسانی در ارتقای مداوم قابلیت‌های ایجاد و جذب دانش نوین، برای توسعه محصولات جدید یا بهسازی فرایندها در چهارچوب صنعت	ارتقای توان دانش‌افزینی و ایجاد موج	
Hatakenaka et al., 2011; Garcia et al., 2014;	ایجاد و تقویت شیوه‌های راهبردی منابع انسانی در تقویت عملکرد نوآوری	تقویت عملکرد نوآوری	عوامل تسهیل‌کننده در کنترل بحران‌ها و مخاطرات
Chowdhury & Quaddus, 2017; Cui, Y. & Jiao, 2012; Makkonen et al., 2014	توانایی ایجاد تغییر در منابع جهت کنترل و ارائه پاسخ‌های سریع به تغییرات محیطی	سطح انعطاف‌پذیری منابع سازمانی	
Su & Liu, 2012; Teece, 2007; Chowdhury & Quaddus, 2017; Masteika & Cepinski, 2015;	رعایت سطح ریسک‌پذیری معقول در سرمایه‌گذاری و تمرکز بر سرمایه‌گذاری در طرح‌هایی که برای پذیرش در بازار محتمل‌تر و واقع‌بینانه‌تر باشند	عقلانیت در ریسک‌پذیری	
Cui & Jiao, 2012; Teece, 2007; Chowdhury & Quaddus, 2017	وجود سامانه‌های کارآمد برای شنیدن صدای مشتریان هدف و انجام تغییرات بر اساس نظرات آن‌ها بر خروجی‌های سیستم	ارتقای حساسیت اطلاعاتی	توان شناسایی بازارهای رقابتی
Chowdhury & Quaddus, 2017; Hong et al., 2018; Masteika & Cepinski, 2015; Cui, Y. & Jiao, 2012;	ارتقای توانایی پیش‌بینی و ارائه واکنش سریع به تغییرات محیطی از منظر تقاضا در طول زنجیره تأمین	واکنش‌پذیری به تغییرات مشتری	
Teece, 2007; Cui, Y. & Jiao, 2012; Chowdhury & Quaddus, 2017;	کسب شناخت کافی از روند تغییرات در تقاضا و عرضه و راه‌کارهایی برای ارائه پاسخ سریع به آن‌ها	شناخت ریسک‌های محیط کسب‌وکار	
Lin & Wu, 2013; Makkonen et al., 2014; Su & Liu, 2012;	گردآوری مداوم اطلاعات مربوط به مشتریان، شرکا و رقبا برای شناسایی بازارهای بالقوه در داخل و خارج از محدوده فعلی	گردآوری منظم اطلاعات بازارها	توان شناسایی بازارهای رقابتی
Lin & Wu, 2013; Makkonen et al., 2014; Su & Liu, 2012;	بهره‌گیری از ابزارهای مؤثر و حساس در تحلیل تخصصی و دقیق بازار و محیط رقابتی	ارتقای دقت در تحلیل‌های بازارها	
Lin & Wu, 2013; Shuen et al., 2014; Su & Liu, 2012; Hong et al., 2018	یکپارچه‌سازی سرمایه‌های دانشی و جریان‌های اطلاعاتی بازار در راستای تسهیل در توسعه و ارائه محصولات جدید بنابر نیاز بازارهای هدف	توانایی شناخت نیازهای بازارها	
Genus & Mafakheri, 2014; Cui, Y. & Jiao, 2012; Makkonen et al., 2014;	ایجاد و گسترش عمیق از درک قوانین حاکم بر محیط کسب‌وکار و بازارهای منطقی‌ای و بین‌المللی و تنظیم عملکرد رقابتی بر اساس آن	شناخت قوانین بازارها	

در فاز دوم موارد شناسایی شده به‌عنوان عوامل ارتقای عملکرد رقابتی با تأکید بر نظریه ظرفیت‌های پویایی سازمانی در حوزه صنایع نفت و گاز ایران (در قالب جدول ۱)، به‌صورت پرسش‌نامه تهیه و تنظیم شده و بین نمونه آماری توزیع شد. پس از تهیه و توزیع پرسش‌نامه تحقیق و گردآوری داده‌ها، داده‌ها مطابق با مدل مفهومی تحقیق، در نرم افزار SmartPLS ثبت شد و از منظر آماری با رویکرد تحلیل عاملی تأییدی، مورد بررسی قرار گرفته است. در شکل ۵ برآورد مقادیر

ضرایب مدل مسیری- ساختاری و بارهای عاملی متغیرهای آشکار آورده شده است.

شکل ۵. برآورد مقادیر ضرایب مدل مسیری- ساختاری و بارهای عاملی متغیرهای آشکار

در جدول ۲، یافته‌های مربوط به مقادیر بار عاملی و وضعیت معنی‌داری آزمون با اطمینان

۹۵٪ برای مضامین در سازه‌ها گزارش شده است.

جدول ۲. مقادیر بار عاملی و وضعیت معنی‌داری آزمون با اطمینان ۹۵٪ برای مضامین در سازه‌ها

سازه	مضامین	بار عاملی	آماره t	سطح معنی‌داری	وضعیت
هدایت راهبردی منابع در ایجاد و توسعه نوآوری	تقویت فرآیندهای توسعه محصول	۰/۸۹۲	۱۲.۹۷	۰/۰۰۰	تأیید نشانگر
	هدایت روند تحقیق و توسعه ارزش محور	۰/۸۹۹	۱۳.۲۵	۰/۰۰۰	تأیید نشانگر
ارتقای اثربخشی فرآیندهای مدیریت دانشی	توسعه نوآوری در خدمات	۰/۸۲۸	۷.۹۸	۰/۰۰۳	تأیید نشانگر
	کشف و ضبط بهترین تجربیات	۰/۹۳۹	۱۷.۵۳	۰/۰۰۰	تأیید نشانگر
	کسب دانش کنترل ریسک	۰/۹۴۱	۲۲.۶۴	۰/۰۰۰	تأیید نشانگر
	بهسازی زیرساخت‌های پایه فن‌آوری	۰/۸۳۸	۹.۹۷	۰/۰۰۱	تأیید نشانگر
ثبات در سبک سازمان‌دهی و ارتقای سازگاری ظرفیت‌های عملکردی	به‌کارگیری مشاوره‌های اطلاعاتی برون‌سازمانی	۰/۹۴۹	۱۱.۲۱	۰/۰۰۱	تأیید نشانگر
	هدف‌گذاری رقابت محور	۰/۹۸۶	۱۷.۴۴	۰/۰۰۰	تأیید نشانگر
مشارکت و همکاری پویا مابین اجزاء	سازمان‌دهی کارکردگرا مابین اجزاء	۰/۹۸۶	۱۹.۸۷	۰/۰۰۰	تأیید نشانگر
	قانونمندی در تخصیص منابع سازمانی	۰/۹۷۳	۱۶.۷۳	۰/۰۰۰	تأیید نشانگر
	انتخاب بهترین روش‌های انجام کار	۰/۹۵۹	۱۷.۸۸	۰/۰۰۰	تأیید نشانگر
	اشتراک در رفع اختلافات	۰/۸۹۹	۱۱.۷۶	۰/۰۰۰	تأیید نشانگر
	کمیته‌های تخصصی در به‌کارگیری منابع	۰/۸۹۱	۱۰.۵۹	۰/۰۰۰	تأیید نشانگر

سازه	مضامین	بار عاملی	آماره t	سطح معنی‌داری	وضعیت
تأکید بر ارتقای قابلیت‌ها و توانمندی‌های منابع انسانی	تشویق به تسهیم دانش در میان اجزاء	۰/۹۹۳	۱۶.۶۷	۰/۰۰۰	تأیید نشانگر
	آموزش و ارتقای توانمندی کارکنان و مدیریت	۰/۹۶۷	۱۸.۲۸	۰/۰۰۰	تأیید نشانگر
	تقویت و بهسازی سرمایه‌های فکری	۰/۹۶۶	۲۰.۰۵	۰/۰۰۰	تأیید نشانگر
	ارتقای توان دانش‌آفرینی و ایجاد موج	۰/۹۸۵	۱۹.۵۴	۰/۰۰۰	تأیید نشانگر
توسعه و ارتقای عوامل تسهیل‌کننده در کنترل خطرات	تقویت عملکرد نوآوری	۰/۹۹۲	۱۸.۸۵	۰/۰۰۰	تأیید نشانگر
	سطح انعطاف‌پذیری منابع سازمانی	۰/۹۹۳	۱۸.۲۸	۰/۰۰۰	تأیید نشانگر
	عقلادیت در ریسک‌پذیری	۰/۹۸۹	۱۷.۴۷	۰/۰۰۰	تأیید نشانگر
	ارتقای حساسیت اطلاعاتی	۰/۹۵۳	۱۷.۱۹	۰/۰۰۰	تأیید نشانگر
توان شناسایی بازارهای رقابتی	واکنش‌پذیری به تغییرات مشتری	۰/۹۸۰	۱۸.۶۱	۰/۰۰۰	تأیید نشانگر
	شناخت ریسک‌های محیط کسب و کار	۰/۹۶۲	۱۶.۵۷	۰/۰۰۰	تأیید نشانگر
	گردآوری اطلاعات بازار	۰/۹۹۱	۲۵.۳۳	۰/۰۰۰	تأیید نشانگر
	ارتقای دقت در تحلیل‌های بازار	۰/۹۷۵	۲۵.۴۹	۰/۰۰۰	تأیید نشانگر
شناخت قوانین بازار	توانایی شناخت نیازهای بازار	۰/۹۴۴	۲۲.۵۳	۰/۰۰۰	تأیید نشانگر
	شناخت قوانین بازار	۰/۹۹۳	۲۶.۶۰	۰/۰۰۰	تأیید نشانگر

یافته‌های جدول ۲ نشان می‌دهد که تمامی بارهای عاملی بیشتر از ۰/۷ می‌باشد؛ لذا هر سازه به‌طور مناسبی دارای معرف‌های همگرا می‌باشد. مقادیر آماره t و سطح معنی‌داری برای متغیرهای آشکار، بیان‌گر آن است که تمامی آن‌ها بالاتر از ۲/۵۸ (در سطح خطای $\alpha=۰/۰۱$) می‌باشند، می‌توان استنباط نمود که نشانگرهای آشکار بررسی‌شده در قالب سازه مزبور، از دقت لازم برای اندازه‌گیری سازه یا صفت مکنون برخوردار بوده‌اند.

همچنین، مدل از منظر شاخص‌های روایی همگرا، پایایی مرکب و پایایی سازگاری بر مبنای شرایط مدل‌سازی معادلات ساختاری توسط نرم افزار SmartPls بررسی و مورد تایید واقع شد. جهت بررسی برازش مدل، از دو معیار تناسب پیش‌بین (Q^2) و نیکویی برازش (GOF)^۱ برای ارزیابی ۷ سازه مکنون در مدل استفاده شد. خروجی نرم‌افزار از منظر معیار تناسب پیش‌بین، برای هر کدام از سازه‌های هدایت راهبردی منابع در ایجاد و توسعه نوآوری، ارتقای اثربخشی فرآیندهای مدیریت دانشی، ثبات در سبک سازمان‌دهی و ارتقای سازگاری ظرفیت‌های عملکردی، مشارکت و همکاری پویا مابین اجزاء، تأکید بر ارتقای قابلیت‌ها و توانمندی‌های منابع انسانی، توسعه و ارتقای عوامل تسهیل‌کننده در کنترل محیط و ارتقای توان رقابتی و کنترل محیطی به ترتیب برابر با مقادیر ۰/۲۵۸، ۰/۱۹۸، ۰/۲۹۴، ۰/۳۰۱،

1 - Goodness of Fit (GOF)

۰/۱۹۸، ۰/۲۱۱، ۰/۱۸۷ و ۰/۲۴۷ برآورد شده است. معیار تناسب پیش‌بین استون-گیزر (۱۹۷۵) برای مقایسه و تحلیل وضعیت شاخص مزبور، سه مقدار ۰/۰۲، ۰/۱۵ و ۰/۳۵ به ترتیب به‌عنوان قدرت پیش‌بینی پایین، متوسط و قوی تعیین شده است. با توجه به یافته‌های گزارش شده، مقادیر شاخص پیش‌بین برای تمامی سازه‌های مکنون در مدل بالاتر از حد متوسط برآورد شده است. نهایتاً مقدار برازش کل مدل (GOF) ۰/۴۶۲ به دست آمد که برازش قوی را نشان داده است.

۵. نتیجه‌گیری

ارتقای ظرفیت‌های پویایی در زنجیره‌های تأمین صنایع نفت و گاز می‌تواند به‌عنوان ابرفرآیندی محسوب شود که نیازمند هماهنگی و رهبری مجموعه‌ای از فعالیت‌ها، منابع، فرآیندها و بهترین رویه‌ها بوده و برای مدیریت جامع و منظم مسائل راهبردی و ساختاری در این زمینه، مورد استفاده قرار گیرد. در این تحقیق، برای تشکیل مدل عوامل ارتقای عملکرد رقابتی با تأکید بر نظریه ظرفیت‌های پویایی سازمانی در صنایع نفت و گاز ایران، ابتدا مرور نظام‌مند انجام شد. پس از مشخص شدن تحقیقات مرتبط، در قالب ۶۵ سند علمی از طریق انجام مرور نظام‌مند، مقالات وارد ابزار علم‌سنجی شد. یافته‌های مرتبط با بخش علم‌سنجی، یک جبهه اصلی و سه جبهه فرعی از اسناد منتخب را استخراج و تفکیک نمود. گرایشات نظری حاکم بر جبهه اصلی تحقیق، عمدتاً در حول و حوش ارتقای عملکرد رقابتی و کسب رقابت‌پذیری پایدار از طریق ارتقای ظرفیت‌های پویایی در حوزه صنایع نفت و گاز بوده است. آکینیل (۲۰۱۰) و شوئن و همکاران (۲۰۱۴) در اسناد جبهه اصلی قرار داشتند. جبهه فرعی اول دارای گرایشات نظری در راستای تقویت سرمایه‌های سازمانی در راستای زمینه‌سازی برای ظهور نوآوری و خلاقیت در حوزه تولید و توزیع بوده است. مقالات جبهه مزبور همانند هاتاکناکا و همکاران (۲۰۱۱)، اندیشه‌ای غالب عمدتاً بر مبنای ارتقای محصولات و جلب رضایت مشتریان و سهامداران شرکتی از طریق پیشرو بودن شرکت نسبت به رقبای داشته‌اند. بحران‌ها و مخاطرات مربوط به حوزه نفت و گاز و شرکت‌ها و سازمان‌های درگیر با آن مسئله اصلی، در جبهه فرعی دیگری بوده و تقویت سطح تاب‌آوری صنعتی در حوزه‌های مربوط به زنجیره تأمین جزو مهم‌ترین نظریات در ارتقای عملکرد زنجیره به شمار آمده است. جبهه فرعی آخر مربوط به

کاربردهای پارادایم پایداری زنجیره تأمین، در حوزه نفت و گاز بوده است. از جمله تحقیقات مرتبط با این جبهه تحقیق، وان احمد و همکاران (۲۰۱۶)، لی، پاتی و روه (۲۰۱۱) و راثوت و همکاران (۲۰۱۷) بوده است. در این حوزه تحقیقاتی به مقوله انعطاف‌پذیری، توزیع و به‌کارگیری روش‌های پایدار در استخراج و توزیع محصولات نفت و گاز تأکید شده است. همچنین بر اصول پارادایم‌های پایداری و انعطاف‌پذیری از جنبه ارزش‌آفرینی در این صنعت تأکید شده و آینده در جلب نظر مشتریان از منظر دستیابی به سامانه‌های پایدارتر در مدیریت روابط با تأمین‌کنندگان و توزیع‌کنندگان پیش‌بینی شده است. یافته‌های رویکرد تحلیل و شناخت مضمون که بر پایه چهارچوب ذهنی ایجادشده و از طریق علم‌سنجی پیاده‌سازی گردید، نشان داد که مضامین در هفت دسته، قابل رده‌بندی می‌باشند. عناوین اختصاص داده شده توسط محققین به دسته‌های مزبور عبارتند از: هدایت راهبردی منابع در ایجاد و توسعه نوآوری، ارتقای اثربخشی فرآیندهای مدیریت دانشی، ثبات در سبک سازمان‌دهی و ارتقای سازگاری ظرفیت‌های عملکردی، مشارکت و همکاری پویا مابین اجزاء، تأکید بر ارتقای قابلیت‌ها و توانمندی‌های منابع انسانی، توسعه و ارتقای عوامل تسهیل‌کننده در کنترل محیط و توان شناخت بازارهای رقابتی در محیط کسب‌وکار.

منابع

دیلمی عضدی، آرمان، خداداد حسینی، سیدحمید، کردنائیج، اسداله و مشبکی، اصغر (۱۳۹۹). شناسایی و مفهوم پردازی قابلیت‌های پویا مورد نیاز به منظور سازگاری مدل کسب‌وکار در صنعت فناوری اطلاعات و ارتباطات. فصلنامه علمی پژوهش‌های مدیریت راهبردی.

خسروی لقب، زهره، سالارزهی، حبیب اله، مصلح، عبدالمجید، یعقوبی، نورمحمد و آرمان، مانی (۱۳۹۶). بررسی انتقال فناوری به عنوان انگیزه ورود به اتحاد راهبردی فناورانه بین

المللی در صنعت نفت. فصلنامه علمی پژوهش‌های مدیریت راهبردی، ۲۳(۶۷)، ۳۹-۵۹.

Adefulu, A. D., Ashikia, O. U., Makinde, O. G & Alao, A. E (2020). Strategic Marketing, Innovation Culture and Competitive Advantage of Selected Petroleum Products Marketing Companies: Evidence from Nigeria, *Journal of Business and Management (IOSR-JBM)*, 22(3): 54-64.

Akinyele, S (2010). Significance of strategic marketing to enterprise performance: An empirical analysis of Nigerian oil and gas industry. *Global journal of management and business research*, 10(6).

Alsawafi, A., Lemke, F & Yang, Y (2020). The impacts of internal quality management relations on the triple bottom line: A dynamic capability perspective. *International Journal of Production Economics*, 107927. <https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2020.107927>.

Ananiadou, S., Rea, B., Okazaki, N., Procter, R., & Thomas, J. (2009). Supporting Systematic Reviews Using Text Mining. *Social Science Computer Review*, 27(4), 509-523. doi:10.1177/0894439309332293

Chen, C (2005). The centrality of pivotal points in the evolution of scientific networks. Paper presented at the Proceedings of the 10th international conference on Intelligent user interfaces, San Diego, California, USA.

Chowdhury, M. M. H & Quaddus, M (2017). Supply chain resilience: Conceptualization and scale development using dynamic capability theory. *International Journal of Production Economics*, 188, 185-204. doi:<https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2017.03.020>

Cui, Y & Jiao, H (2012), Dynamic capabilities, strategic stakeholder alliances and sustainable competitive advantage: evidence from China, Beijing Information Science and Technology University, China (No. 1135024), the National Science Foundation of China (No. 70873005).

Garcia, R., Lessard, D & Singh, A (2014). Strategic partnering in oil and gas: A capabilities perspective. *Energy Strategy Reviews*, 3, 21-29.

Genus, A & Mafakheri, F (2014). A neo-institutional perspective of supply chains and energy security: Bioenergy in the UK. *Applied Energy*, 123, 307-315. doi:<http://dx.doi.org/10.1016/j.apenergy.2014.01.084>

George, R. A., Siti-Nabiha, A., Jalaludin, D & Abdalla, Y. A (2016). Barriers to and enablers of sustainability integration in the performance management systems of an oil and gas company. *Journal of Cleaner Production*, 136, 197-212.

Hatakenaka, S., Westnes, P., Gjelsvik, M & Lester, R (2011). The regional dynamics of innovation: A comparative study of oil and gas industry development in Stavanger and Aberdeen. *International Journal of Innovation and Regional Development*, 3(3-4), 305-323.

Helfat, C. E., Finkelstein, S., Mitchell, W., Peteraf, M. A., Singh, H., Teece, D. J & Winter, S. J (2007). *Dynamic capabilities: Understanding strategic change in organizations*. Blackwell, Oxford.

Hong, J., Zhang, Y & Ding, M (2018). Sustainable supply chain management practices, supply chain dynamic capabilities, and enterprise performance. *Journal of Cleaner Production*. doi:<https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2017.06.093>

Jiao, H., Alon, I., Chun, K & Cui, Y (2013), When should organizational change be implemented? The moderating effect of environmental dynamism between dynamic capabilities and new venture performance. *Journal of Engineering and Technology Management*, 30, 188-205 .

Kumar, R & Markeset, T (2008). Development of performance-based service strategies for the oil and gas industry: a case study. *The Journal of Business and Industrial Marketing*, 22(4), 272-280.

Lee, J., Pati, N & Roh, J. J (2011). Relationship between corporate sustainability performance and tangible business performance: evidence from oil and gas industry. *International Journal of Business Insights and Transformation*, 3(3), 72-82.

Lin, Y & Wu, L (2013), Exploring the role of dynamic capabilities in firm performance under the resource-based view framework. *Journal of Business Research*, 1-7 .

Makkonen, H., Pohjola, M., Olkkonen, R & Koponen, A (2014), Dynamic capabilities and firm performance in a financial crisis. *Journal of Business Research*, 67(1), 2707-2719 .

Masteika, I & Čepinskis, J (2015). Dynamic Capabilities in Supply Chain Management. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 213, 830-835. doi:<https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.11.485>

Pandit, D., Joshi, M. P., Sahay, A & Gupta, R. K (2018). Disruptive innovation and dynamic capabilities in emerging economies: Evidence from the

Indian automotive sector. *Technological Forecasting and Social Change*. doi:<https://doi.org/10.1016/j.techfore.2017.09.035>

Rasouli, M. R., Trienekens, J. J. M., Kusters, R. J & Grefen, P. W. P. J (2015). A Dynamic Capabilities Perspective on Service-orientation in Demand-supply Chains. *Procedia CIRP*, 30, 396-401. doi:<https://doi.org/10.1016/j.procir.2015.02.145>

Raut, R. D., Narkhede, B & Gardas, B. B (2017). To identify the critical success factors of sustainable supply chain management practices in the context of oil and gas industries: ISM approach. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 68, Part 1, 33-47. doi:<http://dx.doi.org/10.1016/j.rser.2016.09.067>

Rekik, R., Kallel, I., Casillas, J & Alimi, A. M (2018). Assessing web sites quality: A systematic literature review by text and association rules mining. *International Journal of Information Management*, 38(1), 201-216. doi:<https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2017.06.007>

Riviere, M., Suder, G & Bass, A. E (2018). Exploring the role of internationalization knowledge in fostering strategic renewal: A dynamic capabilities perspective. *International Business Review*, 27(1), 66-77. doi:<https://doi.org/10.1016/j.ibusrev.2017.05.006>

Scholten, K., Sharkey Scott, P & Fynes, B (2019). Building routines for non-routine events: supply chain resilience learning mechanisms and their antecedents. *Supply Chain Management: An International Journal*, 54(1), doi:[doi:10.1108/SCM-05-2018-0186](https://doi.org/10.1108/SCM-05-2018-0186)

Sharifkhani, M., Khazaei Pool, J & Asian, S (2016). The impact of leader-member exchange on knowledge sharing and performance: An empirical investigation in the oil and gas industry. *Journal of Science and Technology Policy Management*, 7(3), 289-305. doi:[10.1108/JSTPM-11-2015-0037](https://doi.org/10.1108/JSTPM-11-2015-0037)

Sheel, A., Singh, Y. P & Nath, V (2020). Managing agility in the downstream petroleum supply chain. *International Journal of Business Excellence*, 20(2), 269-294.

Shuen, A., Feiler, P. F & Teece, D. J (2014), Dynamic capabilities in the upstream oil and gas sector: Managing next generation competition. *Energy Strategy Reviews*, 3, 5-13 doi:<https://doi.org/10.1016/j.esr.2014.05.002>

Su, J & Liu, J (2012), Effective dynamic capabilities in complex product systems: experiences of local Chinese firm. *Journal of Knowledge-based Innovation in China*, 4 (3), 174-188 .

Taghizadeh, H., & Hafezi, E. (2012). The investigation of supply chain's reliability measure: a case study. *Journal of Industrial Engineering International*, 8(1), 22. doi:[10.1186/2251-712X-8-22](https://doi.org/10.1186/2251-712X-8-22)

Teece, D. J (2007), Explicating dynamic capabilities: The nature and microfoundations of (sustainable) enterprise performance. *Strategic Management Journal*, 28(13), 1319–1350 .

Teece, D. J (2018). Business models and dynamic capabilities. *Long Range Planning*. doi:<https://doi.org/10.1016/j.lrp.2017.06.007>

Teece, David. J (2009), *Dynamic Capabilities & Strategic Management*; Oxford university press; First published .

Urciuoli, L., Mohanty, S., Hints, J & Gerine Boekesteijn, E (2014). The resilience of energy supply chains: a multiple case study approach on oil and gas supply chains to Europe. *Supply Chain Management: An International Journal*, 19(1), 46-63. doi:10.1108/SCM-09-2012-0307

Wan Ahmad, W. N. K., Rezaei, J., Tavasszy, L. A & de Brito, M. P (2016). Commitment to and preparedness for sustainable supply chain management in the oil and gas industry. *Journal of Environmental Management*, 180, 202-213

Wang, C. L & Ahmed, P. K (2007), Dynamic capabilities: A review and research agenda. *The International Journal of Management Reviews*, 9(1), 31-51.

Wibowo, S. S. A & Adisty, F. Y (2017). Analysis of total quality management on competitive performance of oil and gas industry. *Journal of Applied Accounting and Taxation*, 2(1), 22-30.

Wu, Q., He, Q & Duan, Y (2014), Explicating dynamic capabilities for corporate sustainability. *EuroMed Journal of Business*, 8 (3), 255-272.

Yusuf, Y. Y., Gunasekaran, A., Musa, A., El-Berishy, N. M., Abubakar, T & Ambursa, H. M (2013). The UK oil and gas supply chains: An empirical analysis of adoption of sustainable measures and performance outcomes. *International Journal of Production Economics*, 146(2), 501-514.

Yusuf, Y. Y., Musa, A., Dauda, M., El-Berishy, N., Kovvuri, D & Abubakar, T (2014). A study of the diffusion of agility and cluster competitiveness in the oil and gas supply chains. *International Journal of Production Economics*, 147, 498-513.

